

PRIORITĂȚI ÎN RESTAURARE

de GHEORGHE VARTIC

Acum, cînd la Muzeul Național de Istorie al R.S.România are loc această sesiune de comunicări, cu un program atît de amplu și complex, se cuvine să amintim că - în urmă cu 30 de ani - la Muzeul de Artă al R.S.România a luat ființă primul laborator de stat din țara noastră, destinat restaurării operelor de artă. Folosindu-ne de acest prilej sugerăm organizarea unei sesiuni jubiliare care să evidențieze etapele semnificative parcurse de școala de restaurare din România și aportul restauratorilor profesioniști, care întrețin cel mai apropiat, singular, covârșitor și responsabil dialog între om și opera subrezită de vîrstă și vicisitudini, operă ee fși recapătă astfel soliditatea, integritatea, prospețimea, concizia și eleganța, păstrînd nealterată încărcătura spirituală conferită de creatorul ei. Au trecut 30 de ani de cînd restauratorii profesioniști, cu specifică modestie și probitate, contribuie la actul de restituire către societate a mesajelor conținute de valorile culturale, căutînd, găsind și restabilind adevăruri. Sprijiniți de principii temeinice, aplicînd metodologii și procedee științifice, ei se bucură de o bază materială în continuă îmbogățire și diversificare și fși desfășoară munca într-un climat moral de înaltă etică profesională, propice colaborării pluridisciplinare eficace. Această realizare, cu profunde și semnificative repercusiuni și ecouri sociale, a fost posibilă numai ca urmare a aplicării politicii de valorificare a moștenirii culturale, izvorîndă din concepția umanistă a societății noastre.

Desigur, se va întocmi o istorie a restaurării bunurilor culturale din România, începînd cu faza incipientă a bunelor intenții, cînd cu mijloace și procedee intaitive s-a încercat - și adesea s-a izbutit - să se salveze de la dispariție atîtea valori. Un loc important va trebui să-l ocupe etapa fundamentată în urmă cu 30 de ani și pe care o parcurgem în continuare sub forme din ce în ce mai perfecționate, etapă ce poate fi caracterizată prin victoria și primatul concepției potrivit căreia restaurarea este, printre altele, știința aplicării științelor în perpetuarea existenței structurii materiale a valorilor spirituale din patrimoniul.

Ca în orice fenomen istoric, și în cadrul acestei discipline s-au manifestat contradicții pe care restauratorii profesioniști, care au tras primele brazde și care acum sînt la vîrsta deplinei maturități, le-au depășit cu fermitate.

Pentru a nu enumăra decât unele aspecte contradictorii ce au dispărut din climatul muncii de restaurare vom aminti, printre altele, optica simplistă a preconizării unor metodologii, procedee și mijloace fanteziste, alese arbitrar, extravagante, facile, artizanale, ca și optica absolutizării rutinei, a cultului rețetelor secrete și a exclusivismului tehnicoist, a improvizatiei, a empirismului, a aproximației, a diletantismului, a cultului panaceelor universale și a subprodusului. În egală măsură s-a militat împotriva carierismului, a ignoranței disimulate, a suficienței, a mediocrității stridente, a lipsei de probitate profesională.

S-au amintit aceste câteva obstacole depășite - care nu sînt deloc de neglijat și care au o capacitate specifică de revitalizare și proliferare - pentru a sublinia, cu mai multă vigoare, necesitatea consolidării organizatorice a cuceririlor obținute.

În acești 30 de ani au fost date cele mai severe examene, adesea în situații limită, cînd mii de capodopere ale artei naționale și universale din muzeele noastre au fost restituite circuitului public, iar participarea memorabilă a unor restauratori români la salvarea multor picturi calamitate de inundații la Florența a atestat, și pe plan internațional, maturitatea și înaltul nivel profesional al școlii românești de restaurare. Cu prilejul deschiderii Muzeului Național de Istorie din Capitală, aportul restauratorilor s-a dovedit hotărîtor la punerea în stare de expunere a numeroase valori culturale. După ce au fost salvate ori aduse la lumină atîta fresce din monumentele noastre de artă veche, ajutînd, în multe cazuri, istoricii noștri de artă să limpezească unele aspecte mai puțin clare din trecutul îndepărtat, după ce amploarea și spiritul mișcării de restaurare au cuprins toate zărilor României, apare evidentă necesitatea ca prestigiul social și autoritatea profesională a școlii românești de restaurare să fie statuate, precizîndu-se neechivoc, printre altele, caracterul distinct, specific, ca și sfera și direcțiile acestei activități. Elaborarea și încadrarea în prevederile unui statut adecvat nr contribui, printre altele, la bararea reapariției obstacolelor deja depășite și la ocrotirea demnității profesionale a restauratorilor.

Activitatea din muzee nu se mai desfășoară pe compartimente închise, ci are caracter complex multifuncțional. Fiecare specialist - muzeograf, conservator, restaurator - trebuie, pentru rezolvarea problemelor proprii, să facă apel la domeniul și cunoștințele colaboratorilor din celelalte discipline. De asemenea, pentru a se putea face față în mod corespunzător unor situații limită sau neprevăzute se impune un minim de cunoștințe cu caracter interdisciplinar și se dovedește util ca fiecare lucrător de muzeu să stăpînească noțiuni suficiente pentru a înțelege activitatea practică a tuturor compartimentelor muzeului. În acest sens, în cadrul cursurilor de reciclare, de perfecționare profesională, se prevăd pentru restauratori, printre altele, lecții speciale de muzeografie și conservare, așa cum pentru muzeografi și conservatori se au în vedere cursuri de inițiere în probleme-

le restaurării. Amploarea și aria de cuprindere a acestor cicluri de pregătire urmărește adaptarea și mobilitatea polidisciplinară pe plan practic, concret al oricărui lucrător de muzeu.

După cum se știe, în recrutarea, în testarea și în pregătirea restauratorilor nu s-a reușit, încă, deplin, să se folosească criterii obiective și unitare. Acest neajuns va fi depășit prin etalonarea și aplicarea unor teste care urmăresc:

a) stabilirea însușirilor specifice și a trăsăturilor optime necesare și suficiente activității fiecărui domeniu de restaurare, pe genuri și pe materiale;

b) stabilirea condițiilor de concurs și a criteriilor de testare (profesionale, intelectuale, psihice, morale, de sănătate);

c) stabilirea de criterii unitare de pregătire, pe genuri și materiale, a restauratorilor și a cadrelor medii, precum și a modalităților și a etapelor de acomodare și asimilare specificului activității de restaurare a personalului de investigație;

d) stabilirea influenței factorilor de risc și a microclimatului în activitatea de restaurare.

Aplicarea acestor teste reduce indicele de eroare rezultat din interpretări subiective și duce, printre altele, la:

a) evitarea plasamentului steril de capital uman;

b) cunoașterea cauzelor și evitarea migrației profesionale;

c) cunoașterea cauzelor și evitarea retragerii premature din activitate din motive de sănătate;

d) cunoașterea cauzelor și evitarea suprastresării care determină fie evaziunea, fie scleroza profesională. Stabilirea pe baze obiective a gradului normal de solicitare fizică, psihică, intelectuală și nervoasă va ușura fixarea optimă a orarului și a programului de activitate.

Odată pragul atestării depășit, restauratorul profesionist riscă să se plafoneze, nemairămînîndu-i să urmărească decît concilierea corectitudinii profesionale cu perspectiva unei promovări administrative echitabile, nemaifîntrevăzînd o altă treaptă care să ducă la un echilibru calitativ superior între exigență și eficacitate, treaptă la care colegii lor din compartimentul de investigații ori muzeografii au acces și pot aspira: doctoratul. Instituirea posibilității obținerii titlului de doctor pentru restauratorii profesioniști ar recunoaște o situație existentă în fapt, ar face să se ocolească o omogenizare cenușie și un egalitarism profesional nestimulativ și ar înlătura decalajul artificial și nejustificat în raport cu ceilalți lucrători de muzeu.

Aproape în toate domeniile, atunci cînd se prezintă în public o activitate, se obișnuiește să fie menționați toți cei care au colaborat la realizarea ei. Practica ar putea fi aplicată și în muzee, îndeosebi în ceea ce privește restaurarea. De ce obiectele restaurate și expuse n-ar fi însoțite de specificarea restauratorului care s-a ostenit să facă

aceste obiecte expozabile ? De ce în publicațiile care se referă sau pun în valoare atâtea bunuri culturale din muzee restauratorii rămân anonimi, ei care au contribuit ca mesajul obiectelor reproduse în imagini să fie recuperat și să apară inteligibil ? În afară de o firească recunoaștere a aportului restauratorului, s-ar stimula, astfel, un interes și o exigență sporită, asigurându-se, totodată, un control eficace al calității activității restauratorului.

S-a protestat mult - și pe bună dreptate - împotriva folosirii în restaurare a unor produse insuficient testate. A sosit momentul să se cunoscă pe criterii științifice toate materialele folosite de restauratori, oare sînt însușirile lor, care sînt indicațiile, contra-indicațiile, domeniile, eficiența și limitele folosirii acestor materiale. Unele sînt utilizate tradițional, altele sînt noi. Există pledoarii patetice și pentru unele și pentru altele. De multe ori pe criterii subiective, deoarece, adesea, sînt folosite empiric. Nu mai trebuie demonstrat că în restaurare nu pot fi aplicate tratamente cu materiale netestate și nici rețete a căror structură rămîne secretă. De aceea, apare axiomatic că întocmirea și respectarea riguroasă a unei farmacopei a restaurării este una dintre urgențele presante, farmacopee bazată, prioritar, pe produse indigene.

• Orice domeniu de activitate are un limbaj specific și un astfel de limbaj se cristalizează și în restaurare. Pentru fixarea sensurilor unice atribuite unor noțiuni, în vederea înlăturării confuziilor ori a erorilor metodologice, trebuie să se svite echivocul dedublării sau al plurisemnificației limbajului profesional. Unificarea acestui limbaj va putea fi realizată prin întocmirea și publicarea unui glosar, la care să fie antrenati toți lucrătorii din domeniu; în prezent se lucrează la un "Dicționar" (indice) de termeni utilizați în restaurare, pe tehnici de lucru.

Pornind de la conținutul material și de la fondul spiritual al bunurilor ce intră sub incidența preocupărilor restaurării se constată că, în afară de caracterul de mărturie materială, de document, cele mai multe obiecte au o bogată înărcătură, o viziune și o semnificație estetică. Dacă intervenția asupra structurii materiale are un caracter de abilitate pur tehnică, în schimb păstrarea încărcăturii spirituale a valorilor restaurate necesită din partea restauratorului vocație, presupune prezența unui simț creator, unui simț artistic. Deci, orice restaurator adevărat este în același timp un excelent tehnician și un artist, în sens propriu, ca de altfel orice creator. După cum se știe, toți ceilalți creatori din breaslă se găsesc reuniți în Uniunea Artiștilor Plastici. Firesc ar fi ca și restauratorii să-și găsească locul potrivit în cadrul aceleiași Uniuni, care ar trebui să se ocupe, din punct de vedere al specificului său, de activitatea de restaurare, sub egida Consiliului Culturii și Educației Socialiste, care îndrumă și controlează pirghiile de concepție și execuție și care stabilește de către cine, unde, cum, cât și ce este necesar și suficient să se întreprindă în res-

taurare. Într-un astfel de context, prestigiul Uniunii Artiștilor Plastici nu ar avea decât de câștigat.

Aceste cîteva sugestii - rezultat al unor observații și al experienței profesionale ca muzeograf, ca restaurator și ca artist-sculptor, membru al Uniunii Artiștilor Plastici - urmăresc a fi o modestă contribuție la unele aspecte organizatorice, prioritare în etapa actuală, în contextul viguroasei afirmări a școlii românești de restaurare.

PRIORITÉS DANS LA RESTAURATION

Résumé

Après avoir rappelé qu'en 1982 c'est le trentième anniversaire de la création du premier laboratoire d'état de Roumanie pour la restauration, au Musée d'Art de la République, on présente quelques problèmes d'orientation avec lesquels se sont confrontés les restaurateurs professionnels.

Ensuite, on énonce brièvement quelques priorités d'organisation du mouvement de restauration de Roumanie, telles que: l'élaboration d'un Statut, l'extension de la formation interdisciplinaire dans le cadre des cours pour l'éducation permanente des spécialistes, l'étalonnage des tests pour le recrutement et la formation des restaurateurs, la création de la possibilité d'obtenir le titre de docteur pour les restaurateurs professionnels, la citation des restaurateurs des objets exposés ou publiés, l'élaboration d'une pharmacopée de la restauration, la publication d'un glossaire de spécialité et la nécessité de la coopération du mouvement de restauration de Roumanie avec l'Union des Artistes Plastiques.